

Постановка проблеми. Розв'язання суперечностей, що нагромадились у сфері регулювання зайнятості населення, слід віднести до актуальних завдань управління економікою, і пов'язані ці суперечності з посиленням соціальної спрямованості управління та гуманізації проблеми зайнятості. У сучасних соціально-економічних умовах важливого значення набуває створення системи формування ефективної зайнятості населення як одного з найважливіших чинників соціально-економічного прогресу.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження питань зайнятості залишається важливою науково-методичною проблемою, вагомий внесок у розв'язанні якої належить таким зарубіжним науковцям, як Дж. Акерлоф, М. Вайцман, Е. Даунс, Дж. Кейнс, Я. Корнаї, У. Нісканен, В. Ойкен, Л. Уоткер, С. Уоткер, Ф. Хайек, М. Фрідмен. Свій внесок у дослідження цього питання зробили такі відомі вітчизняні вчені, як Богиня Д. П., Васильченко В. С., Гнибіденко І. Ф., Гриненко А. М., Грішнова О. А., Долішній М. І., Доронгунцов С. І., Заглинський А. О., Злупко С. М., Колот А. М., Кравченко І. С., Лібанова Е. М., Лісогор Л. С., Онікієнко В. В., Петрова І. Л., Петюх В. М., Савченко В. А., а також молоді науковці – Ачкасов А. Н., Гармідер Л. Д., Згат-Лозинська Л. О., Зоїде В. Г., Мелехов А. А., Мортіков В. В., Слівінська Н. М., Хромов М. І., Щетиніна Л. В.

Разом з тим у наукових працях цих авторів, по-перше, не повною мірою враховано специфіку змін на ринку праці; по-друге, не завжди ефективність рішень ґрунтується на комплексному врахуванні особливостей ринку праці; по-третє, недостатньо уваги приділено проблемі обґрунтованості прогнозних даних та оцінювання ефективності заходів у сфері регулювання зайнятості населення. Зокрема, глибшого дослідження потребують проблеми розвитку ринку праці в цілому та в розрізі окремих категорій населення; визначення параметрів структурних зрушень в економіці і, відповідно, у сфері зайнятості населення; визначення ефективності процесу регулювання зайнятості; удосконалення політики зайнятості населення. Недостатня кількість теоретичних розробок, методичних і науково-практичних рекомендацій, безумовно, негативно впливає на соціально-економічну політику, призводить до нестабільності в державі, ускладнює рух України до європейських структур.

Мета, об'єкт та методика дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретико-методичного обґрунтування процесу регулювання зайнятості населення. Об'єктом дослідження є соціально-економічні процеси забезпечення продуктивної

зайнятості населення в умовах ринкової економіки. У роботі використано історико-логічний підхід для виявлення особливостей розвитку досліджень з проблем регулювання зайнятості населення.

Результати дослідження. Дослідженням встановлено, що більшість науковців розрізняють три рівні регулювання та прогнозування зайнятості населення: макрорівень (державний); мезорівень (регіональний); мікрорівень (рівень окремого підприємства).

Регулювання зайнятості населення на макрорівні здійснюється у двох напрямках:

- перший напрямок сприяє поліпшенню якості робочої сили і є засобом наближення пропозиції робочої сили до структури попиту на неї (до заходів цього напрямку можна віднести: організацію системи освіти, тому що допомогу в забезпеченні зайнятості одержують молодь та особи, які приступають до трудової діяльності вперше або після довгої перерви; працівники підприємств, особливо ті, хто мав застарілу професію, підлягав скороченню у зв'язку з реорганізацією або ліквідацією підприємств тощо; регулювання мобільності сфер економіки та територіальної мобільності кадрів, що є важливим для стимулювання розміщення робочої сили в працедефіцитних районах і сферах економіки регіону;

- другий напрямок створює базу законодавчих та фінансових заходів для прямого стимулювання зайнятості, що, у свою чергу, реалізується через розширення виробництва товарів та послуг за рахунок збільшення державних субсидій; організації суспільних робіт, які являють собою види тимчасової трудової діяльності; збільшення капітальних вкладень в економіку з метою суттєвої структурної перебудови її сфер економіки та інші).

Таким чином, сутність регулювання зайнятості населення на макрорівні полягає у системі заходів, що можуть забезпечити максимальну збалансованість економічних та соціальних інтересів населення (підвищення добробуту за рахунок продуктивної праці) та держави (створення передумови сталого економічного зростання), а також досягнення в країні найбільш повної й ефективної зайнятості як важливої соціальної гарантії для економічно активного населення. Крім того особливого значення у зайнятості населення на макрорівні набуває його соціальна направленість, що є найважливішим аспектом процесу регулювання зайнятості населення та пояснюється таким: зменшення наявних суперечностей між необхідністю соціальної та економічної ефективності, оскільки ринкова економіка являє собою систему економічних, а не соціальних інтересів членів суспільства; «соціальність» має стати провідним елементом, а не елементом, що підпорядкований інтересам капіталу; ігнорування «соціальності» призводить до ускладнення в усіх сферах життя людської спільноти і зводить нанівець ефективність реалізації різних програм. Однак дана аргументація буде неповною без визначення негативних моментів, до яких належать: наявність «відставання» в процесі впровадження окремих елементів державних програм; наявність «зайвої опіки» з боку держави, яка в соціальному плані може дорого обійтися не тільки ринку, але й суспільству, породжуючи клас утриманців; суперечливий характер демократії, що нівелює, пом'якшує, але не зживає головної сутності держави – «знаряддя» в економічному протистоянні соціальних груп (факт демократичної організації держави не гарантує додержання інтересів соціальних груп, що перебувають за межею бідності); суб'єктивний характер державного регулювання у зв'язку із залежністю його від осіб, що приймають і реалізують рішення у сфері економічної політики; немає реальних джерел для достатнього фінансування програм зайнятості.

Регулювання зайнятості населення на мезорівні становить основу можливості оптимального врахування місцевих особливостей і тенденцій соціально-економічного розвитку. На цьому рівні регулювання зайнятості населення відбувається процес взаємодії багатьох структур (місцевої влади, профспілок, рад народних депутатів, районних центрів зайнятості) з первинною ланкою – підприємством, які важко регулювати методами централізованого впливу. На цьому рівні найбільш відчутно простежуються проблеми соціального, економічного, демографічного та іншого характеру, що не дозволяють підтримувати попит та пропозицію робочої сили на відповідному рівні.

Таким чином, процес регулювання зайнятості населення на мезорівні полягає у вирішенні таких завдань: формування трудового потенціалу, що відповідає за своїми кількісними і якісними характеристиками вимогам суспільного господарства регіону, міста з урахуванням менталітету населення; забезпечення підприємств необхідними кадрами, у тому числі за рахунок міжрегіонального перерозподілу; забезпечення ефективної й динамічної зайнятості населення (навчання, перенавчання, працевлаштування працівників, що вивільняються, і незайнятих громадян, які потребують працевлаштування); підтримка регіональної галузевої і професійно-кваліфікаційної збалансованості між структурою пропозиції робочої сили і структурою робочих місць.

До заходів регулювання зайнятості населення на мезорівні можна віднести: законодавче врегулювання умов праці, що залежить від виду, місця виконання, особи працівника й охоплює час праці й відпочинку, техніку безпеки, вимоги до кваліфікації, взаємовідносини між власниками засобів виробництва і найманою робочою силою, профспілками і підприємцями тощо; удосконалення прогнозування стану регіональних і загальнонаціональних ринків праці на основі створення системи моніторингу; зростання ефективності діяльності мережі державних центрів зайнятості, які б забезпечували реєстрацію безробітних і фінансову допомогу їм, консультували, сприяли вирішенню кадрових питань та допомагали у працевлаштуванні; участь у створенні фондів сприяння зайнятості, розробці програм державної допомоги в підготовці кадрів та програми допомоги щодо створення нових робочих місць; формування системи матеріальної допомоги у зв'язку з тимчасовим безробіттям.

Регулювання зайнятості населення на мікрорівні спрямоване на кадрове забезпечення, соціальне планування, структурну відповідність робочих місць професійно-кваліфікаційним характеристикам робочої сили, профнавчання тощо у межах кожного окремого підприємства.

Особливу роль у регулюванні зайнятості відіграють попит та пропозиція робочої сили [2, с. 388]. В Україні останнім часом склалась така ситуація на ринку праці, коли пропозиція робочої сили значно перевищує попит на неї. У таких умовах виникає необхідність у заходах зі скорочення сукупної пропозиції на ринку [1, с. 8]. Дослідженням встановлено, що для структури попиту у сфері зайнятості населення характерна така ситуація: домінують робочі місця, які не потребують високої кваліфікації; незначна потреба в службовцях; масштаби і структура попиту робочої сили не відповідають пропозиції на ринку праці; специфічність попиту робочої сили обумовлена кваліфікаційним рівнем працівника; спостерігається значний структурний і кількісний дисбаланс; зростає частка звільнених за власним бажанням порівняно з темпами зростання вивільнених працівників; попит на робочу силу має територіальний характер, що зумовлює існування праценодостатніх та праценадлишкових районів; разом із зменшенням попиту на робочу силу в державному секторі економіки відбувається зростання потреби в працівниках ринкового сектору. Крім того, ринковий вплив на рівні регулювання та прогнозування зайнятості населення формує різні форми зайнятості. Так, залежно від організації робочого часу можливі: повна зайнятість у режимі повного робочого часу; неповна зайнятість на умовах скороченого робочого дня (тижня); праця вдома. На наш погляд, це означає, що зайнятість у ринковому середовищі має формуватися переважно на основі самозайнятості.

Стимулювання самозайнятості населення (особи, які працюють і одержують дохід не за наймом, тобто фізичні особи) – це надання можливостей населенню для створення спеціальних тимчасових робочих місць для себе та інших осіб [3, с. 133]. Щодо регулювання зайнятості за рахунок розвитку малого бізнесу, то політика зайнятості у цьому напрямку, на нашу думку, має сприяти безробітним громадянам у започаткуванні власної справи, а також підтримувати діючих підприємців. Реформування системи кредитування самозайнятості та малого бізнесу – основні заходи для вирішення цього завдання, які повинні бути спрямовані на створення стартового капіталу. Політика

держави стосовно самозайняті населення повинна: сприяти ліквідації дискримінації по відношенню до цього виду діяльності; сприяти усуненню дисбалансів і нерівності можливостей, а також витісненню неефективних та небажаних суспільству форм зайнятості; забезпечувати рівноправність і однакові можливості найманим працівникам у сфері соціального забезпечення; сприяти створенню спеціальних органів для представництва і захисту інтересів самозайнятих.

Висновки. Отже, пріоритетними напрямками політики зайнятості як на загальнодержавному, так і рівні регіону є: забезпечення соціального захисту громадян, які тимчасово стали безробітними, відповідно до положень чинного законодавства; сприяння роботодавцям в організації додаткових робочих місць і збереженні існуючих за допомогою надання податкових пільг, пільгових кредитів за умови працевлаштування громадян, які найбільше потребують соціального захисту; формування територіальної системи профорієнтації, навчання і професійної підготовки відповідно до потреб регіональної економіки (впровадження банку робочих місць за регіонально-галузевими та професійно-кваліфікаційними ознаками, моніторинг ринку праці); надання пільг і переваг приватним підприємцям, які створюють додаткові робочі місця і приймають частину персоналу за направленням державним центрам зайнятості; створення за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття спеціальних резервних фондів для використання в разі ускладнення ситуації на ринку праці; коригування програм зайнятості населення з урахуванням загальноекономічних процесів у країні; розробка регіональних програм громадських робіт, сезонної і тимчасової зайнятості населення; формування регіональних банків даних пропозиції трудових послуг з боку незайнятого населення і безробітних на різних умовах наймання (повний робочий день, часткова зайнятість, тимчасова, робота вдома тощо).

Використані джерела інформації

1. Денисенко М. П. Державне регулювання ринку праці в Україні: досвід та проблеми / М. П. Денисенко, Л. С. Гулик // Економіка та держава. – 2005. – № 1. – С. 7–11.
2. Заглинський А. О. Проблеми розвитку ринкових відносин у сфері зайнятості трудових ресурсів / А. О. Заглинський. – Рівне: Волинські обереги, 2002. – 399 с.
3. Лібанова Е. Легалізація зайнятості та подолання бідності / Е. Лібанова // Праця і зарплата. – 2006. – № 4. – С. 4–5.